

divided cognitive, affective and conative components of trust, which are analysed as the citizens' trust factors to ATS employees.

Empirically was set the overall level of confidence in the police citizens. It was found that the level of trust of citizens ATS employees have a certain range, Ukrainian society is characterized by a low level of trust in other people and the desire to limit the expression of confidence in the narrow «relative-friendly range». The dynamics of citizens' trust in the police department employees, depending on the different political situation were analysed. Well-being is a multifaceted concept. It is often thought of as one of the hallmarks of the liberal arts experience, resulting from educational encounters that both guide students in the search for meaning and direction in life and help them realize their true potential.

Key words: *psychological well-being, confidence, autonomy, self-acceptance, personal growth, the dynamics of trust, the types of trust, trust of the citizens to employees of internal affairs institutions.*

Стаття надійшла 15 квітня 2016 р.

УДК 159.922

**Н. С. Гриців,
Н. М. Калька**

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КОНТРЗАЛЕЖНОСТІ В КОНТЕКСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МАКРО- І МІКРОСИСТЕМ СУСПІЛЬСТВА

Здійснено теоретичний аналіз проблеми формування контрзалежності між мікро- (окремою людиною) і макро- (людським суспільством) системами; контрзалежності особистості як способу втечі від стосунків, непоборного бажання залишатися незалежною.

Представлено психологічну характеристику процесів співзалежності – прив'язаності, контрзалежності – відокремлення, незалежності – досконалого володіння, взаємозалежності – взаємодії крізь призму функціонування мікро- та макросистем суспільства.

Ключові слова: *залежність, незалежність, співзалежність, контрзалежна поведінка, контрзалежність, прив'язаність, відокремлення, мікросистема, макросистема.*

Постановка проблеми. Невід'ємною складовою благополуччя особистості є наявність тісних емоційних стосунків. Проте не завжди ці стосунки є причиною та запорукою особистісного задоволення та

відчуття гармонії. Часто справжня відчайдушна близькість пов'язана з великим ризиком збереження власної суверенності, недоторканності кордонів внутрішнього «Я». Існування сильного почуття, стійкої емоційної прив'язаності до об'єкта захоплення здатне повністю поглинути особистість і вселити відчуття тотальної залежності від нього.

Присутність такої емоційної палітри перешкоджає побудові повноцінних стосунків і змушує індивіда або уникати сильних почуттів, втікати від них, або навпаки, втікаючи, знаходити чергові прив'язаності. Така особистість або будує модель міжособистісної взаємодії за типом симбіозу (співзалежна модель), яка базується на «зануренні в іншого», тобто сильній емоційній, психічній та соціальній залежності від іншої людини, або, в протилежному ж випадку, формує контрзалежні стосунки, що пов'язані зі захистом власної автономії і страхом бути покинутим.

Слід зазначити, що схильність та потреба в контрзалежній поведінці особистості формується і підтримується суспільством, закріплюючи її в свідомості людини як розумну та ефективну, завдяки якій близькі стосунки проектується на соціальні. Збереження оптимальної рівноваги між автономією та залежністю є першочерговим завданням особистості задля досягнення нею внутрішньої рівноваги, цілісності «Я» та емоційного благополуччя.

Стан дослідження. Основні засади та детермінанти формування залежних стосунків, зокрема в зрізі любовних, знаходимо в наукових працях О. Єгорова, В. Москаленко, В. Менделевича, О. Дмитрієнко, Г. Старшенбаума. Особливості формування співзалежних-контрзалежних стосунків досліджують А. Узбекова, В. Москаленко, М. Розенова. Найбільш розлогу психологічну характеристику особливостей та причин формування контрзалежності подає Б. Уайнхолд та Дж. Уайнхолд.

Однією з основних психологічних особливостей контрзалежних осіб є феномен «емоційного холоду», описаний у працях А. Кочарян, Н. Терещенко, Т. Асланян, І. Гуртової. Доведено, що особам із контрзалежною поведінкою властивий мінімальний досвід у налагодженні відносин, страх близькості з іншими, постійне уникання ситуацій інтимного спілкування. Водночас вони часто демонструють своє соціальне благополуччя, успішність, самодостатність, чітко обмежуючи кількість любові, тепла і близькості, яку можуть віддавати іншим та, відповідно, отримувати.

Мета статті – розглянути феноменологію контрзалежності особистості в зрізі розвитку кожного індивіда та людських стосунків загалом.

Виклад основних положень. Стратегія поведінки, що формується в особистості на основі бажання уникнути залежності та пов'язана з певним ступенем ізоляції та самотністю, отримала назву контрзалежності. Основною домінантою у поведінці такої особистості є небажання впускати у свій простір людей, якщо ж навіть хтось і зазіхає на її свободу, то стосунки в такому разі розриваються. Мотивацією цього є бажання уникнути дискомфорту, конфронтацій, тривоги тощо [3]. У випадку формування контрзалежної поведінки особистість повністю задовольняється незначною кількістю поверхневих соціальних зв'язків і часто вдається до демонстрації деструктивної поведінки стосовно оточення (агресивної, конфліктної, знецінення тощо).

За результатами численних наукових досліджень, зокрема Б.Уайнхольд, серед основних передумов формування контрзалежної поведінки особистості виокремлено такі:

- відсутність у людини достатньої прихильності до своїх батьків у перший рік життя;
- нездатність батьків допомогти своїй дитині протягом другого і третього року життя стати емоційно незалежним;
- перенесення людиною травм, пов'язаних із розвитком, отриманих у результаті різних форм насильства та (або) зневаги [7].

Тож варто наголосити, що важливу роль у гармонійному розвитку особистості та її стосунків відіграє успішне завершення стадії прив'язаності – сепарації у ранньому дитячому віці. Якщо ж ця стадія протікає проблемно, то в дорослому віці її кризовий перебіг буде причиною налагодження нормальних близьких стосунків. Як наслідок, незавершені процеси розвитку постійно виявляються в дорослих стосунках, перешкоджаючи близькості між людьми.

Показником низького рівня сепарації у ранньому дитинстві є недостатнє психологічне та емоційне відокремлення від батьків, що відбувається завдяки різноманітним формам емоційного, фізичного або сексуального впливу, а також травматизація в перші роки життя.

Внаслідок впливу вищезгаданих передумов формуються установки в дорослої людини, які пов'язані з контрзалежністю, серед них основними є «Мені ніхто не потрібен», «Я все зроблю сам (а)», «Я не потребую допомоги і підтримки інших», «Любити – небезпечно», «Довіряти – небезпечно», «Бути слабким – небезпечно», «Показувати свою любов і свої почуття – небезпечно», «Прив'язуватися – небезпечно» [8, с. 132].

Дж. і Б. Уайнхольд з'ясували, що для контрзалежних особистостей характерні жорсткі та ригідні межі особистісного простору, відштовхування інших, сила і твердість, відстороненість від своїх почуттів,

спрямованість на себе; незалежність від будь-якої активності чи речей, захисна поведінка при спробі емоційного зближення інших з ними, невинувато роздує «Я», відповідність стандартам, маніакальна енергія, надійність та захищеність, звинувачення інших, уникнення близькості, демонстративність, контроль потреб і поведінки інших [8].

Для глибшого розуміння моделі контрзалежної поведінки необхідно проаналізувати індивідуальні й соціальні суспільні проблеми, що лежать в її основі. Так, взаємозв'язок між психологічним розвитком окремої людини та психологічною еволюцією пар, сімей, груп та організацій, національних держав і людської раси загалом, тобто взаємодія макро- і мікролюдських систем, є відправною точкою формування контрзалежності.

Розглянемо визначальні особливості еволюції особистості на етапі початкового розвитку, що пов'язаний зі *співзалежністю/прив'язаністю*. Проаналізуємо цей процес на рівні функціонування мікросистем людських стосунків: спілкування дитини з матір'ю, в подружній парі та сім'ї. Важливу роль тут відіграє і вагітність матері, і процес природного народження (ненасильницькі пологи), і постійний зв'язок дитини з батьками, котрий створює внутрішню модель зв'язку та безпеки для неї та інших, формує базову довіру до світу, розвиває навички емоційного спілкування.

У межах розвитку подружньої пари співзалежність-прив'язаність ґрунтується на довірі один до одного, бажанні якомога швидше усувати непорозуміння та напружені стосунки, створює сприйняття пари як єдиного цілісного утворення, формує інтегрованість «Я» в «Ми». Сім'я, своєю чергою, забезпечує особистості відчуття прив'язаності і залежності завдяки довірі між її членами, формуванню навичок емоційного спілкування і ототожненню сім'ї з цілісним механізмом, елементами якого тісно пов'язані і взаємодіють між собою.

Щодо процесу *контрзалежності/відокремлення*, то в дитини він пов'язаний зі сепарацією від батьків, розвитком егоїзму, формуванням довіри до себе, завершенням процесу «психологічного народження», тобто становленням індивіда як самостійної особистості. У подружній парі партнери навчаються приймати індивідуальність іншого та розбіжності в думках, почуттях і вчинках, намагаються балансувати між власними потребами і потребами свого партнера; розвивають ефективні способи вирішення конфліктів при зіткненні бажань, потреб, цінностей та переконань.

У сім'ї батьки і діти вчаться відстоювати свої особисті потреби і одержувати підтримку від членів сім'ї. Сім'я використовує справедливі, неупереджені методи встановлення обмежень і дотримання

дисципліни; ефективно вирішує конфлікти між потребами батьків і дітей. На етапі формування *незалежності/досконалого володіння* дитина опановує незалежність від батьків, розвиває та декларує власні цінності, вчиться налагоджувати зв'язки з оточенням.

Чітко відстежується закономірність формування контрзалежності внаслідок пережитих психологічних травм у дитинстві. Важливим для успішного особистісного розвитку є тісний емоційний зв'язок з батьками, а далі, відповідно, успішне проходження етапу відчуження. Якщо один із етапів не повністю завершений, то ця проблема «переслідуватиме» людину у дорослому житті і заважатиме її повноцінному психологічному розвитку.

Бажаючи створити стабільні відносини, пари повинні звернути увагу на незавершений розвитковий процес індивідуалізації, який зазвичай минає під час контрзалежного етапу розвитку. Якщо обидві сторони відносин знають про почуття страху або тривоги, що супроводжують нормальну потребу в індивідуалізації, і вважають своїм обов'язком приділяти їм увагу, то процес цей стає сприятливою можливістю. Якщо партнери або подружжя не зрозуміють, що причини цих проблем пов'язані з розвитком, і не оволодіють ефективними навичками вирішення конфліктів, то стосунки завжди матимуть у своїй основі деструктивні прояви.

Важливо зазначити, що, проходячи через ці процеси розвитку, сім'ї часто зупиняються на контрзалежній стадії. При цьому члени родини можуть вдаватися до малоефективних способів вирішення проблем, пов'язаних із відділенням. Вони можуть утворювати драматичні трикутники, занурюватися в свідомість жертви і чекати порятунку від іншого члена сім'ї або від когось ззовні. Батьки прагнуть надто довго утримувати своїх дітей біля себе, змушуючи їх проявляти непокірність задля отримання незалежності [3].

Сім'я також розвиває індивідуальну та подружню самостійність у своїх межах, внутрішні цінності та переконання і досягає стабільності як об'єкт. Учасники партнерства формують самостійність, розвиваючи автономію в подружніх відносинах.

Процес формування *взаємозалежності/взаємодії* пов'язаний із взаємодією особистості з оточуючими, розвитком відповідальності, суспільної свідомості, налагодженням соціальних зв'язків з ровесниками та дорослими, тобто забезпеченням надійного зв'язку зі соціумом. У подружній парі партнери вчаться взаємодіяти один із одним стосовно задоволення важливих потреб, відчують глибоке єднання одне з одним, розвивають рівність у відносинах та допомагають розвинути потенціал один одного. Сім'я сприяє узгодженості між

членами, вчить взаємодіяти в напрямку задоволення важливих потреб, створює власні традиції задля духовного розвитку, працює над розподілом обов'язків, що базуються на індивідуальних інтересах кожного члена сім'ї.

Варто розглянути основні процеси в межах функціонування макросистем. Так, *співзалежність/прив'язаність на рівні функціонування організації* формує у працівників почуття єдності, довіри між роботодавцем і співробітниками; розвиває організаційну ідентичність; забезпечує основні потреби співробітників, виховує соціальні функції та навички розумного емоційного спілкування між співробітниками й керівництвом і підтримує колективний корпоративний дух.

Розвиток культури *суспільства (нації)* формує особистість у системі суспільних та національних цінностей і правил: зміцнює довіру між лідерами і громадянами; розвиває національну ідентичність; удосконалює соціальні функції та навички адекватного спілкування всіх громадян; надає можливості для задоволення основних потреб; підсилює національний дух.

Формування *контрзалежності/відокремлення* пов'язано з підтримкою у працівників серйозного ставлення до їхніх потреб, заохочення внеску кожного співробітника в розвиток організації; застосування справедливих та неупереджених методів регуляції професійної діяльності працівників, вирішення внутрішніх конфліктів між потребами працівника і роботодавця. На передній план виходить підтримка громадян, гарантія свободи вираження і захист національних меншин та їх культурного права; заохочення унікального внеску кожного громадянина в розвиток країни, створення справедливих і неупереджених законів та національної стратегії, що виключають дискримінацію; надання всім громадянам справедливого правосуддя; заохочення унікального потенціалу різних культур і всієї нації; розробка ефективних способів вирішення конфліктів між потребами культурних груп і націй, що є основними компонентами формування контрзалежності/відокремлення.

Формування *незалежності/досконалого володіння* створює організаційну культуру зі спільно встановленими цінностями і переконаннями, підтримує індивідуальну самостійність усередині організаційної структури, доручає працівникам відповідальність за емоційне саморегулювання і самообслуговування, виховує в них гордість за свою працю та надає всякому можливості для розвитку. На рівні кожного суспільства розвивається національна культура, здійснюється захист відмінностей усіх наявних у суспільстві культур, створюється система економічної та соціальної опіки над незаможними верствами

населення, всім громадянам гарантується право участі в голосуванні. Тобто зреалізовується процес виховання справжньої культурної та національно гордої особистості.

Використовуючи принцип *взаємозалежності/взаємодії*, організація застосовує методи, що формують високоефективну команду, створюють корпоративні традиції, підтримують моральний дух, базуючись на індивідуальних інтересах і здібностях. Все це забезпечує взаємодію співробітників з метою розвитку особистого потенціалу індивіда.

На рівні суспільства урядові структури з однаковими повноваженнями сприяють встановленню згоди між культурними групами і націями, створенню важливих національних традицій, підтримують моральний дух громадян, забезпечуючи всім рівні можливості для особистісного розвитку.

Водночас слід зауважити: щоб змінити культуру, націю чи світ, особистість сама повинна змінитися. Це означає протидію і звільнення від свідомості жертви, яка утримує її в контрзалежності. Коли достатня кількість людей успішно завершить свій контрзалежний етап розвитку – контрзалежне суспільство зміниться. Якщо особистість глибоко проникнеться таким поглядом на свободу, вона зможе зрозуміти, що устрій зовнішнього світу відображає внутрішній світ, і коли вона навчиться створювати розумну рівновагу між цими двома світами – зможе відчути справжню свободу.

Висновки. Розуміння взаємозв'язку між мікро- (окремою людиною) і макро- (людською цивілізацією) системами відіграє важливу роль у пошуку людиною свого місця у соціумі.

На кожному рівні взаємопов'язаних підсистем, що належать більш великій системі, відтворюються універсальні моделі поведінки. З усвідомленням цього стає очевидним, що і на рівні відокремленої людини, і на рівні подружньої пари, сім'ї чи установи, а також на рівні нації, держави або країни діють ті ж самі принципи та закономірності функціонування.

Відповідно, загальний розвиток людської свідомості допомагає позбутися обмеженості сприймання певних процесів і дає особистості розширене сприйняття людських можливостей. Коли особисте ставлення людини до розвитку стане більш глибоким та усвідомленим на рівні функціонування всіх систем – межі її власної картини світу набудуть більшої ємкості та змістовності, а сам він стане для неї менш складним і більш осмисленим.

Перспективою дослідження є вивчення та емпіричне обґрунтування психологічних характеристик осіб із контрзалежною пове-

дінкою відповідно до реалізації різних стилів сімейного виховання в ранньому віці.

1. Алексеева А. Между созависимостью и контрзависимостью – в капкане отношений, не приносящих счастья / А. Алексеева [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.planetapsy.ru/psihologiya-otnosheniy/mezhdru-sozavisimostiu-i-kontrzavisimostiu-v-kaпkane-otnosheniy-ne-prinosyaschih-schastya>
2. Кочарян А. С. Синдром «эмоционального холода» в межличностных отношениях: аддиктивный контекст / А. С. Кочарян, Н. Н. Терещенко, Т. С. Асланян, И. В. Гуртовая // Вісник Харківського університету. Серія «Психологія». – № 771. – Х.: Вид-во ХНУ, 2007. – С. 115–119.
3. Москаленко В. Д. Зависимость: семейная болезнь / В. Д. Москаленко. – М.: Персе, 2009. – 352 с.
4. Пил С. Любовь и зависимость / С. Пил, А. Бродски. – М.: Ин-т общегуманитарных исследований, 2005. – 384 с.
5. Розенова М. И. Нарушения личностной целостности в случаях аддиктивно-нарциссической патологии и их проявления в отношениях любви / М. И. Розенова // Мир психологии. – 2004. – № 5. – С. 239–251.
6. Скрашенбаум В. Г. Аддиктология. Психология и психотерапия зависимостей / В. Г. Скрашенбаум. – М., 2006. – 376 с.
7. Уайнхолд Б. Бегство от близости. Избавление ваших отношений от контрзависимости – другой стороны созависимости / Б. Уайнхолд, Дж. Уайнхолд. – СПб.: Весь, 2011. – 528 с.
8. Уайнхолд Б. Освобождение от созависимости / Б. Уайнхолд, Дж. Уайнхолд. – М.: Класс, 2002. – 246 с.
9. Узбекова А. Созависимость, контрзависимость или взаимозависимость? / А. Узбекова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://tasha.elqo.ru/posts/162-sozavisimost-Kontrzavisimost-Ili-Vzaimozavisimost.html>

Грыцив Н. С., Калька Н. Н. Психологические аспекты формирования контрзависимости в контексте функционирования макро- и микро- систем общества

Осуществлен теоретический анализ проблемы формирования контрзависимости между микро- (отдельным человеком) и макро- (человеческим обществом) системами; контрзависимости личности как способа ухода от отношений, непреодолимого желания оставаться независимой.

Представлена психологическая характеристика процессов созависимости – привязанности, контрзависимости – отделения, независимости – совершенного владения, взаимозависимости – взаимодействия сквозь призму функционирования микро- и макросистем общества.

Ключевые слова: зависимость, независимость, созависимость, контрзависимое поведение, контрзависимость, привязанность, отделение, микросистема, макросистема.

Hrytsiv N. S., Kalka N. M. Psychological aspects of counter dependence formation in the context of macro- and micro society system functioning

The authors performed a theoretical analysis of the formation of counter dependence between micro (the individual) and macro (human society) systems; counter dependence of the individual as a way to escape from relationships and irresistible desire to remain independent. In the article the psychological characteristics of co-dependency, attachment processes, of counter dependence – separation, independence-fluency, and interdependence –interaction in the context of functioning micro and macro human systems are presented. For a deeper understanding of the model of dependency behaviour one must analyse both individual and social problems. Thus, the interconnection between individual psychological development and psychological evolution couples, families, groups and organizations, national states and the human race as a whole, that is, the interaction of macro and micro human systems is the starting point formation of the dependency. Individuals with high level of dependency have rigid borders of personal space, repelling other people, the strength and hardness, detachment from their feelings, focus on themselves, and dependence on any activity or materials. Dependent people have formed protective behaviour when trying other emotional rapprochement others, swollen «I», compliance, manic energy, safety and security, the prosecution of others, avoidance of intimacy, show off, control needs and behaviours of others. The main dominant of person's behaviour is a reluctance to let those people own space, even if someone encroaches on her freedom, the relations in which case the break. Motivation to rupture of these relations is the desire to avoid the discomfort of confrontation, anxiety, etc.

Key words: *dependence, independence, co-dependency, counter dependent behaviour, counter dependency, affection, separation, microsystem, macrosystem.*

Стаття надійшла 15 квітня 2016 р.

УДК 159.9

М. П. Козирєв

ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ЯВИЩЕ ТА ЇЇ ПРОФІЛАКТИКА

Здійснено теоретичний аналіз девіантної поведінки як соціально-психологічного явища, як специфічного синтезованого процесу взаємодії внутрішньо-особистісних та зовнішніх факторів. Розкрито поняття, підходи до розуміння протиправної поведінки, загальні риси, ознаки, соціально-психологічні механізми її виправдання і захисту, види, класифікацію залежно від ставлення індивіда до оточуючого середовища. Висвітлено основні напрями, завдання, форми та принципи профілактики девіантної поведінки в соціумі.

Ключові слова: *девіантна, делінквентна поведінка, ознаки, класифікація, механізми виправдання, напрями, завдання, форми, принципи профілактики, дезадаптація, деградація, девіація.*